

УДК 658:621

С. В. ВОЙТКО,
доктор економічних наук, професор,
Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут"
Т. В. КАЛАПА,
здобувач,
Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут"

Еквівалент суміжності як фактор стратегічного розвитку машинобудівних підприємств України

Досліджено диспаритет цін між суміжними галузями, які є споживачами машинобудівної продукції. Доведено, що провідна роль у забезпеченні економічного зростання України належить машинобудівним підприємствам. Дано обґрунтування нового техніко-економічного показника "еквівалент суміжності", який запропоновано застосовувати в стратегічному плануванні розвитку машинобудівних підприємств, орієнтованих на виробництво машин для переробних галузей.

Ключові слова: машинобудування, суміжна галузь, машинобудівна продукція, диспаритет цін, еквівалент суміжності.

Постановка проблеми. Провідна роль машинобудування у промисловості визначається тим, що воно виробляє як предмети споживання, так і знаряддя праці для забезпечення внутрішньогалузевих потреб і потреб інших галузей. Від того, наскільки досліджений взаємозв'язок цих потреб, залежить розвиток машинобудівних підприємств. Задля виходу із ситуації, що склалася, необхідно знайти спільний вимірник впливу суміжних галузей на діяльність машинобудівних підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Діяльність машинобудівних підприємств досліджували такі вітчизняні вчені: Ю. Баргашевська, Б. Данилишин, В. Герасимчук, Л. Довгань, Я. Кудря, В. Лішилєнко, Л. Федулова, Н. Шандрова, Н. Шифріна тощо. У працях цих науковців основна увага приділяється вивченню стану, основних проблем і перспектив розвитку машинобудування України, визначенню напрямів удосконалення інвестиційної та інноваційної діяльності підприємств цієї галузі. Проте недостатньо дослідженим залишається стратегічний розвиток машинобудівних підприємств з виготовлення машин технологічного призначення, що потребує поглиблення досліджень взаємодії між їхньою діяльністю та діяльністю окремих галузей, для яких виготовляється машинобудівна продукція.

Метою дослідження є розкриття існуючої системи міжгалузевих відносин у виробництві та розподілі продукції, яка сприяла створенню нееквівалентного міжгалузевого обміну та зумовила проблеми у функціонуванні суб'єктів ринкових відносин, що підриває розвиток міжгалузевих комплексів і створює своєрідний гальмівний механізм національній економіці України.

Виклад основного матеріалу. Діяльність промислових підприємств відбувається у тісному взаємозв'язку із суміжними галузями, що визначає взаємозалежність товаровиробників у господарському комплексі країни. Особливу роль у цьому комплексі відіграють підприємства машинобудування, які створюють для потреб цього комплексу активну частину основних виробничих засобів – знаряддя праці. Водночас рівень розвитку машинобудування впливає на темпи та масштаби впровадження науково-технічних досягнень у галузях – споживачах машинобудівної продукції [1], а також на продуктивність, ефективність і прогрес майже у всіх сферах людської діяльності [2]. Можна констатувати, що машинобудівне

© С. В. Войтко, Т. В. Калапа, 2014

підприємство є цілеспрямованою системою для виробництва товарів і надання послуг, яке є частиною економічної системи.

Взаємозв'язок між діяльністю машинобудівних підприємств і галузевими механізмами функціонування має системний характер. Ціна в цій системі виконує певні функції та займає притаманне їй місце в системі цін. В економічній енциклопедії зазначено: "Система цін – сукупність різних видів цін в межах окремих країн у процесі їх взаємодії" [3, с. 383]. У монографії В. Корінева зроблено акцент на єдності системи цін та її динамічності, зокрема: "В умовах вітчизняної економіки всі ціни складають єдину цілісну систему, яка під впливом багатьох чинників безупинно змінюється та розвивається. Цю систему утворюють різні види цін, що між собою тісно пов'язані та взаємозалежні" [4, с. 19]. Вважаємо, що недоліком такого трактування є відсутність місця утворення цін та функціональної спрямованості цін.

Ціноутворення ґрунтується на одному із методів визначення цін: маржинальному, витратному, агрегатному, техніко-економічних параметрів, бальному, нормативному тощо. Кожен з цих методів враховує провідну роль виробництва або споживання, тобто виконує певні функції в господарській системі. Формування цін в умовах ринку відбувається під дією механізму саморегулювання системи, у результаті чого рівень цін на окремі товари чи групи товарів підтримується у певних межах. Утім зміна динаміки цін у таких межах породжує диспаритет цін на економічні блага, тобто відбувається трансформація цін на продукцію суміжних галузей.

Для оцінювання обміну продукцією між суміжними галузями проведемо аналіз динаміки цін виробників промислової продукції за період 2004–2013 рр. (табл. 1).

Як видно з табл. 1, індекси цін виробників машинобудівної продукції у кожному році зростають, чого не можна сказати про індекси цін реалізації молока на перероблення та індекси цін виробників молочних продуктів.

Для поглибленого розуміння цих ланцюгових індексів перейдемо до визначення базисних індексів. Як відомо, базисні індекси розраховуються множенням ланцюгових індексів за ці ж періоди. Отримані результати відобразимо в табл. 2, де незмінною базою порівняння є 2002 р.

Зокрема, за період 2004–2013 рр. ціни виробників машинобудівної продукції зросли на 261,3%, ціни реалізації молока на перероблення – на 473%, ціни молочних продуктів – на 365%.

Поняття "диспаритет" розуміють як нерівність, але досить складно визначити, яке співвідношення цін слід вважати еквівалентним. Еталон еквівалентності міжгалузевого обміну, оснований на співвідношеннях між цінами, не можна встановити через відсутність ідеальної економічної системи та досконалої конкуренції, наявність протекціонізму тощо.

Ціна продукції кожного товаровиробника формується таким чином, щоб повернути витрати та забезпечити доход, який необхідний для розширеного відтворення виробничого циклу, що й означає паритет цін що потребує паритету цін. Але зміна окремої ціни певним чином діє на інші ціни і, навпаки, зміна структури цін впливає на всі ціни. Можна стверджувати, що зміна цін на товари порівняно з їх базисним рівнем відповідно змінює систему ціноутворення.

Взаємодія окремих цін усередині галузі упорядковує функціонування всієї системи ціноутворення, надає їй цілісності та нової якісної характеристики. Вітчизняний вчений М. Мочерний визначив поняття "система" як "... комплекс елементів та їхніх властивостей, взаємодія між якими породжує нову цілісність" [6, с. 80]. На наш погляд, система цін є частиною більш складної суспільної системи – системи економічних відносин.

За характером взаємозалежності ціни поділяються на групи. Однією з таких груп є ціни з послідовною залежністю, наприклад, ціни на сировину та продукти з неї. Ця залежність простежується від ціни закупівлі молока переробними заводами до відпускних цін на молокопродукти. Зіставлення цін на такі товари запропоновано здійснювати з використанням нового техніко-економічного показ-

Таблиця 1

Динамічні ряди індексів споживчих цін та цін виробників промислової продукції за 2004–2013 рр.

Рік	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Індекс цін виробників машинобудівної продукції	108,3	114,4	106,3	110,0	115,5	114,7	106,9	106,7	104,6	101,7
Індекс цін реалізації молока на перероблення	121,7	133,3	95,6	155,1	124,1	91,3	156,3	103,4	87,5	126,3
Індекс цін виробників молочних продуктів	131,1	142,8	0,988	121,9	107,6	105,7	154,5	112,1	86,1	112,8

Джерело: складено за даними [5]

Таблиця 2

Динамічні ряди базисних індексів цін за 2004–2013 рр.

Рік	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Індекс цін виробників машинобудівної продукції	111,6	127,7	135,8	149,4	172,5	197,9	211,5	225,7	236,1	261,3
Індекс цін реалізації молока на перероблення	122	162	154	238	295	268	418	431	375	473
Індекс цін виробників молочних продуктів	113	161	157	192	205	218	335	375	322	365

Джерело: розраховано за даними табл. 1.

Таблиця 3

Розрахунок еквівалента суміжності

Рік	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ціна реалізації молока на перероблення, грн, Ц _р	0,84	1,12	1,07	1,66	2,06	1,88	2,94	3,04	2,66	3,36
Ціна молочних продуктів, грн, Ц _{мр}	14,43	20,61	20,36	24,83	26,71	28,23	43,63	48,91	42,11	47,51
Еквівалент суміжності E _{св}	17,18	18,41	19,03	14,96	12,97	15,02	14,84	16,09	15,83	14,14

Джерело: складено авторами

ника – еквівалента суміжності, у якому реалізовано принцип відображення ціни у взаємозв'язку між учасниками процесу виробництва.

Виконання цього принципу забезпечується через порівняння відпускної ціни на молокопродукти та закупівельної ціни молока на промислове перероблення (табл. 3).

Еквівалент суміжності як техніко-економічний показник (E_{cy}) пропонуємо розраховувати таким чином:

$$E_{cy} = \frac{Ц_{np}}{Ц_c},$$

де $Ц_{np}$ – відпускна ціна продуктів перероблення, грн;
 $Ц_c$ – закупівельна ціна сировини для перероблення, грн.

Розрахунок еквівалента суміжності задовольняє принципам єдності, функціонального призначення та забезпечення узгоджених економічних інтересів суб'єктів ринкових відносин.

Суміжний – це такий, який розташований поруч із чимось та нерозривно з ним пов'язаний. Еквівалент в економіці – це товар, який виражає вартість інших товарів [4]. Товар-молоко виражає свою вартість в товарі-молокопродукти, і тому відіграє активну роль і знаходиться у відносній формі вартості. Товар-молокопродукти відображає вартість товару-молоко та відіграє пасивну роль і знаходиться в еквівалентній формі вартості. Еквівалент суміжності є величиною безрозмірною, непостійною і може замінювати або відображати вартість товару-сировини.

В умовах ринку зростання ціни спонукає до зростання пропозиції. Але в Україні відбувається скорочення обсягів пропозиції молока [5] на ринку попри зростання цін. Як видно з табл. 3, за період 2004–2013 рр. середні ціни реалізації молока сільгосп підприємствами зросли. Якщо за базу порівняння взяти 2002 р., то зростання цін на молоко становить 4,73 рази. У виробництві молочних продуктів частка витрат на молоко становить не менше 50% [7]. Тобто ціна молока-сировини значною мірою визначає рівень цін на молочні продукти.

Посилення попиту на молоко-сировину та світові тенденції зростання попиту на молочні продукти не сприятимуть зниженню цін виробників молочних продуктів.

Якщо виходити з того, що розвиток підприємства є результатом реалізації стратегії, тоді розробленню стратегії має передувати аналіз зміни цін, які відбуваються у суміжних галузях. Тому розроблення стратегії із застосуванням економіко-математичного моделювання та прогнозу розвитку суміжного ринку на основі еквівалента суміжності надасть можливість забезпечити розвиток машинобудівних підприємств.

Висновки. Розвиток машинобудівного підприємства потребує моніторингу зміни цін у тих галузях, для яких виготовляється його продукція. Зокрема, попит на машинобудівну продукцію є вторинним, тобто формується під дією попиту на продукцію, за допомогою якої вона виготовляється. Для відображення взаємозв'язку в такій господарській системі запропоновано ввести в науковий обіг новий техніко-економічний показник – еквівалент суміжності.

Список використаних джерел

1. Барташевська Ю. М. Розвиток машинобудування України: стан, проблеми, перспективи / Ю. М. Барташевська // Європейський вектор економічного розвитку. – 2010. – № 1. – С. 19–25.
2. Шифріна Н. І. Стан та перспективи розвитку машинобудівного комплексу України / Н. І. Шифріна // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 29. – С. 394–315.
3. Економічна енциклопедія : у трьох томах. Т. 3. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2000. – 952 с.

4. Корінев В. Л. Цінова політика підприємства : [монографія] / В. Корінев. – К. : КНЕУ, 2001. – 257 с.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
6. Мочерний С. В. Системно-структурний аналіз і типи сучасних економічних систем. Економічні системи : монографія / За ред. докт. екон. наук, проф. Г. І. Башняніна. – Львів : Вид-во Львівської комерційної академії, 2006. – 484 с.
7. Верховна Рада змінила Закон про молоко [23.05.2013] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.ua/society/790955-verhovna-rada-zminila-zakon-pro-moloko.html>.

С. В. ВОЙТКО,
доктор економічних наук, професор,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»
Т. В. КАЛАПА,
соискатель,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»

Эквивалент смежности как фактор стратегического развития машиностроительных предприятий Украины

Исследован диспаритет цен между смежными отраслями, которые являются потребителями машиностроительной продукции. Доказано, что ведущая роль в обеспечении экономического роста Украины принадлежит машиностроительным предприятиям. Дано обоснование нового технико-экономического показателя «эквивалент смежности», который предложено применять в стратегическом планировании развития машиностроительных предприятий, ориентированных на производство машин для перерабатывающих отраслей.

Ключевые слова: машиностроение, смежная отрасль, машиностроительная продукция, диспаритет цен, эквивалент смежности.

S. V. VOITKO,
Dr. Sc. (Economics), Prof.,
National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"
T. V. KALAPA,
Seeker,
National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"

Adjacency Equivalent as a Factor of Strategic Development of Machine-Building Enterprises in Ukraine

The leading role of machine-building in the industrial sector results from its position as producer of consumer goods and machinery to met internal and external needs. The performance of machine building enterprises depends on the results of studies on the relationship between the above two categories of needs. A common measure of the impact of related industries on the performance of machine-building enterprises is required.

The aim of the study is to analyze the existing system of cross-industry relations in manufacturing and distribution of products, which triggers nonequivalent cross-industry exchange and causes problems in operation of enterprises, thus suppressing the development of cross-industry complexes and evolving a hampering mechanism for the whole Ukrainian economy.

Disparity of prices between related industries that are consumers of machine-building products is studied. It is proved that machine-building enterprises have a leading role in

sustaining economic growth in Ukraine. A new technical and economic indicator "adjacency equivalent" is substantiated, which is proposed for use in strategic planning of machine-building enterprises manufacturing machinery for processing industries.

The conclusion is made that, to be highly performing, a machine-building enterprise would require monitoring of price change in the industries that are consumers of its products, as the demand for machine-building products is a secondary one, being conditioned by the demand for products manufactured by use of them. The new indicator "adjacency equivalent" is, therefore, proposed for measurement of this economic relationship.

Keywords: *machine-building, related industry, machine-building products, disparity of prices, adjacency equivalent.*

